Bijlage B

Ontwerpregels voor het ontwikkelen van lessen/lesmateriaal om sociaalwetenschappelijk redeneren te bevorderen

Bijlage B

Ontwerpregels voor het ontwikkelen van lessen/lesmateriaal om sociaalwetenschappelijk redeneren te bevorderen

1. Gebruik in leertaken concrete maatschappelijke en politieke thema's, processen of vraagstukken als context om verwondering op te roepen, uitleg te geven over sociaal-wetenschappelijk redeneren en dat redeneren te oefenen

- Bepaal wat je met een specifieke context wilt doen: verwonderen, uitleg geven en/of oefenen.
- Gebruik contexten (bronnen, voorbeelden) die leerlingen verwonderen. Start met een aantrekkelijke aandachtsrichter (teaser) en een serie activerende vragen.
- Stel bij een context ook waarom-vragen (dus niet 'wat is een Hoge Raad?', maar 'waarom is er een Hoge Raad?').
- Kies contexten die gaan over levensomstandigheden van (groepen) mensen.
- Maak gebruik van tegenvoorbeelden, contrast en vergelijking.
- Gebruik contexten/aandachtsrichters die meerdere malen kunnen worden ingezet, zodat je ze op een later moment vanuit andere invalshoeken/concepten kunt analyseren (CCC-benadering).
- Verbind grotere, integratieve taken aan een authentieke praktijk (bijvoorbeeld het schrijven van een ingezonden brief, het voeren van een discussie).
- Stem de complexiteit van de taak af op het niveau van de leerlingen.

2. Leg in een leertaak de nadruk op het oefenen van een of enkele onderdelen van sociaalwetenschappelijk redeneren

- Bepaal welke onderdelen (beschrijven, verklaren, oplossen) en/of redeneeractiviteiten uit het progressiemodel van sociaalwetenschappelijk redeneren je extra aandacht wilt geven. Denk hierbij ook aan een leerlijn voor een geheel schooljaar of meerdere schooljaren.
- Leer leerlingen denken in termen van (concepten als) variabelen (de variatie die effect kan hebben op/kan samenhangen met andere variabelen).

- Operationaliseer concepten/variabelen in definities en indicatoren en bouw bij concepten een rijk netwerk op van verschillende associaties en voorbeelden.
- Onderscheid verschillende soorten begrippen (beschrijvende, verklarende, begrippen die kenmerken, principes, processen/mechanismen of instituties beschrijven).
- Maak gebruik van gegevens/bewijs om beweringen over het probleem, oorzaken, gevolgen of oplossingen te ondersteunen. Maak gebruik van (kruis)tabellen, grafieken en ander empirisch materiaal.

3. Besteed bij de introductie van een context of concept aandacht aan de eerste associaties, voorkennis en intuïtieve reacties van leerlingen om de ontwikkeling in het redeneren zichtbaar te kunnen maken

- Maak leerlingen bewust van hun referentiekader en eigen selectieve waarnemen.
- Laat de normatieve dimensie zien en leer afwegen/denken over oplossingen door redeneringen te vergelijken (bijvoorbeeld met een redeneerschema).
- Maak opdrachten voor zelfreflectie: vergelijken van nieuwe kennis en standpunten met eerste associaties/standpunt.
- Ontrafel en vergelijk visies en paradigma's door middel van denk/redeneerschema's.
- Maak opdrachten vanuit verschillende rollen/perspectieven. Oefen bij maatschappijwetenschappen ook met de rol van de wetenschapper en laat verschillen en overeenkomsten zien met het perspectief van de burger, de politicus of een belangengroep).

4. Geef expliciete instructie over de redeneeractiviteiten die centraal staan

- Maak de denkstappen/redeneeractiviteiten zichtbaar. Dat kan aan de hand van een voorbeeld.
- Maak duidelijk waarom een bepaalde redeneeractiviteit nuttig/belangrijk is.
- Oefen de redeneeractiviteiten die nodig zijn voor de hele taak (bijvoorbeeld het onderbouwen met bewijs, vergelijken, causaal redeneren).

- Laat leerlingen oefenen met diverse stappen in het onderzoek doen; door berichten te analyseren op de kwaliteit van het onderzoek en de houdbaarheid van conclusies, door hen het zelf kleine onderzoekjes te laten doen (of te oefenen met onderdelen: operationaliseren/ hypotheses formuleren et cetera).

5. Ondersteun leerlingen bij het sociaalwetenschappelijk redeneren met scaffolds, zoals stappenplannen, checklists of schema's

- Geef leerlingen hulpmiddelen om het probleem systematisch te benaderen (vuistregels, checklists, stappenplannen) en de taak te volbrengen. Geef eerst klassikaal toelichting op het hulpmiddel.
- Laat de ondersteuning weg als de leerlingen meer ervaren zijn met een redeneeractiviteit en een taak zelfstandig kunnen volbrengen.
- Schematiseer verbanden tussen concepten (bijvoorbeeld met concept maps, causale schema's, argumentatieschema's). Laat samenhang zien tussen de hoofdvragen en hoofdconcepten.
- Gebruik redeneerschema's om het onthouden en opnieuw kunnen toepassen makkelijker te maken.
- Maak ook de normatieve dimensie en de zelfreflectie duidelijk met denkschema's.

6. Geef feedback op het redeneren van leerlingen op basis van duidelijke indicatoren, bijvoorbeeld vanuit het progressiemodel voor sociaalwetenschappelijk redeneren

- Maak (bijvoorbeeld aan de hand van een rubric) duidelijk waar je naartoe werkt (feed up).
- Gebruik verschillende (formatieve) toetsen om te kijken in welke mate leerlingen de redeneeractiviteiten beheersen (zoals definiëren van het probleem, operationaliseren, vergelijken, causaal redeneren, en concluderen op basis van bewijs).
- Laat leerlingen (aan de hand van een rubric of beoordelingscriteria) ook zichzelf of elkaar te beoordelen op de kwaliteit van het redeneren.
- Houd er rekening mee dat leerlingen zichzelf kunnen overschatten.